

Bogdan Poniży

"Motyw obietnicy Bożej w cyklu o Jakubie i jego paralele w Starym Testamencie", ks. Bogdan Wiktor Matysiak, Olsztyn 2003 : [recenzja]

Forum Teologiczne 6, 186-188

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Bogdan Wiktor Matysiak, *Motyw obietnicy Bożej w cyklu o Jakubie i jego paralele w Starym Testamencie*, Wyższe Seminarium Duchowne Metropolii Warmińskiej „Hosianum”, Olsztyn 2003, ss. 253.

W serii „Biblioteka Wydziału Teologii” Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie pod numerem 18. ukazała się obszerna monografia zajmująca się analizą obietnicy danej przez Boga izraelskiemu patriarsze Jakubowi. Autor ukazuje perykopę opisującą jego pobyt w Betel (Rdz 28,10-22) w jej bardzo szerokim kontekście literackim, jakim jest cykl o Jakubie.

Ks. Matysiak postawił sobie ambitne zadanie, realizując je dociekliwie i niezwykle interesująco. Rozpoczyna dzieło od położenia szerokiego fundamentu, co gwarantuje stabilność spoczywających na nim kamiennych bloków. W miarę posuwania się w kierunku centrum – niczym budowniczy – zawęża stopniowo pole egzegetycznego manewrowania. Tematykę badawczą kończy śledzenie „promieniowania” Rdz 28,15 na teksty Pierwszego Przymierza. Praca jest tym bardziej cenna, że autor zajął się tekstem, który w biblistyce polskiej nie doczekał się ani jednego opracowania, natomiast w egzegezie zachodniej budzi szczególne zainteresowanie.

Monografia składa się z pięciu części. W pierwszej z nich ukazana została pozycja Rdz 28,10-22 w całym cyklu o Jakubie (Rdz 25,19-35,29). Część druga zajmuje się stroną literacką i redakcyjną perykopy, by następnie omówić kluczowe zdarzenie, jakim są wypowiedziane do patriarchy Jakuba obietnice. W części trzeciej uwaga skupia się zasadniczo na stronie semantycznej oraz teologicznej wszystkich obietnic. Dopiero czwarta część przedstawia szczegółowo Rdz 28,15, czyli centralną wypowiedź całej perykopy o Betel. Wiersz 15 został dokładnie omówiony w aspekcie krytyki literackiej oraz historii tradycji, co jest podstawą do ukazania jego bogatej wymowy teologicznej. Został on przy tym podzielony na logiczne całości, które tworzą odrębne wypowiedzi składające się na jego strukturę teologiczną. Zasadnicza część i ostatnia – piąta – zawiera analizę wszystkich tekstów znajdujących się w ST, które swą strukturą i wypowiedzią nawiązują do poszczególnych elementów literackich Rdz 28,15.

Całość poprzedzona jest wstępem, który zaznajamia z historią badań oraz podaje cel i metodę pracy. Monografia kończy się krótkim zakończeniem podającym w sposób syntetyczny wyniki badań przeprowadzonych w części zasadniczej. Niewątpliwym atutem pracy, obok obszernej, fachowej bibliografii, są starannie sporządzone indeksy: biblijny, rzeczowy oraz osób biblijnych i geograficzny. Są one doskonałym przewodnikiem po całej pracy, ułatwiając odnalezienie interesującego miejsca.

Po przedstawieniu struktury monografii warto przyjrzeć się poszczególnym jej częściom. W rozdziale I po analizie szerokiego tła (Rdz 25-35)

i ukazaniu, że jego teologiczne centrum stanowi Rdz 28,10-22, autor wskazuje na występujące w niej terminy wprowadzające w całe wydarzenie. Perykopa ta jest jednocześnie pomostem do zamykającego cykl o Jakubie rozdziału 35. Także literacko zbadana perykopa osadzona jest optymalnie w całym cyklu, na co wskazują starannie dobrane cezury, podkreślające jej umiejscowienie w tym cyklu.

W rozdziale II autor wykazał, że badana perykopa wykazuje staranną kompozycję, co jest wynikiem umiejętnie dobranych terminów, które wprowadzają w całe wydarzenie. Można przy tym zauważyć dwie odrębne części, zawierające się z grubsza w 28,10-19 i 28,20-22. Przedstawiają one jednocześnie dwa oddzielne zdarzenia na dwóch odmiennych płaszczyznach: Boskiej (teofania) i ludzkiej (ślub Jakuba). W wyniku szczegółowej analizy obu części perykopy autor wysnuł wniosek, że występują w niej dwa podstawowe źródła literacko-teologiczne: J (w. 10.13-16.19) i E (w. 11-12.17-18.20-22), przy czym tradycja J jest dokładniej opracowana pod względem teologicznym niż warstwa elohistyczna.

Rozdział III stanowi kolejny krok zdążający ku zasadniczej teologicznej wypowiedzi, zajmując się ww. 13-15 badanej perykopy. Mieszczą one w sobie obietnice, tworząc przy tym zwartą jednostkę tematyczną w perykopie o Betel. Przypatrując się im od strony kompozycyjnej, zauważa się ich kunsztowną strukturę literacką. Te dwa aspekty, obietnice oraz budowa, są doskonałym spoiwem łączącym je wręcz nierozzerwalnie z Rdz 28,10-22. W aspekcie teologicznym w. 13-15 należą do myśli jahwistycznej, co znalazło wyraz w uniwersalistycznym rozumieniu błogosławieństwa Bożego udzielonego Jakubowi.

Treść rozdziału IV jest częściowo wynikiem poprzednich analiz, stąd autor stwierdza, że Rdz 28,15 zajmuje szczególną pozycję w całej perykopie o Betel. Interesujące jest przy tym, że zauważa on wpływy tradycji deuteronomistycznej. Dostrzega się je przez zestawienie w. 15 z innymi tekstami o podobnej tematyce i słownictwie. Cały wiersz składa się z pięciu zdań, które zawierając podobne myśli są jednocześnie powiązane ze sobą, gdyż każde z nich jest poszczególnym elementem obietnicy danej Jakubowi. O oryginalności stanowi niespotykana dotychczas w historii patriarchów wyraźna obietnica stałej asystencji Boga, którą spotyka się w księgach historycznych ST.

Nowością wśród obietnic danych Jakubowi jest także przyrzeczenie opieki nad nim w każdym czasie i na „wszystkich jego drogach”. Oryginalną jest obietnica sprowadzenia Jakuba do ziemi przyrzeczonej patriarchom. Myśl ta wyraźnie wskazuje na teologię deuteronomistyczną, która wielokrotnie podkreśla nadanie ziemi Izraelowi przez Boga. Według autora pracy na teologię z kręgu D, zastosowaną w obietnicach, wskazuje także hebrajski termin *'azab*, mający w w. 15 wymiar nie jednostkowy (złączony z Jakubem), lecz społeczny.

Rozdział V zajmuje się analizą teologiczną tych tekstów ST, które nawiązują swą wymową do Rdz 28,15. Echo recepcji obietnicy obecne jest w 67 tekstach biblijnych powiązanych z tradycją deuteronomistyczną bezpośrednio bądź pośrednio. Autor zauważył przy tym, że poszczególne tradycje ksiąg ST w zróżnicowany sposób przesuwają akcenty. Tak więc księgi historyczne, inspirowane wątkiem D, omawiając obietnicę uzależniają ją od wierności Prawu. Tradycja prorocka (po niewoli babilońskiej) podkreśla natomiast obecność Boga przy ludzie; od strony zaś człowieka – potrzebę zaufania. Sprowadzenie do ziemi ojczystej zależeć będzie przy tym od postawy Izraela wobec Boga.

Opierając się na powyższej analizie kluczowego w ST tekstu można pokusić się o udzielenie odpowiedzi na pytanie, dlaczego obietnica z Rdz 28,15 ma tak liczne ślady w tradycji deuteronomicznej. Otóż głębokie refleksje, do których okazją była niewola babilońska – narodowa tragedia i jednocześnie wielka próba, skłoniły Izraela do ponownego przemyślenia dziedzictwa historii, a w konsekwencji do naniesienia na historyczne przekazy ważnego dla przyszłych pokoleń retuszu. On to sprawił, że historia przedstawiona w księgach biblijnych nie stanowi celu, lecz jedynie tło i materiał do teologicznej refleksji. Prowadzi bowiem do wniosku, że zachowanie Przymierza z Bogiem przynosiło narodowi korzyści, natomiast jego łamanie było przyczyną nieszczęść. Z tej lekcji historii należy wyciągnąć właściwe wnioski: trzeba pokutować i bezgranicznie zaufać Bogu, gdyż On zawsze przychodzi z pomocą nawracającemu się ludowi. Historyczne wydarzenia przekazane w księgach ST, wzbogacone przemyśleniami kolejnych pokoleń, nie tracąc nic z realizmu na płaszczyźnie empirycznej, okazują się praktycznym doświadczeniem Bożych dróg. Nic więc dziwnego, że Izrael przechowywał w pamięci zanotowany w księgach i przekazywany w tradycjach ustnych zespół wydarzeń, aby poprzez nie lepiej rozumieć drogi Boże. Jest to teologia historii. Tak więc obietnica z Rdz 28,15 jest z jednej strony przyczynkiem do zrozumienia historii, z drugiej zaś jest wizją przyszłości.

Przedstawiona monografia stanowi cenny przyczynek do biblistyki polskiej. Napisana jest językiem jasnym i czytelnym, co ułatwia wgłębienie się w treść nie tylko fachowcom, lecz także wszystkim interesującym się ST oraz jego przesłaniem teologicznym. Obszerny przy tym wykaz bibliograficzny ukazuje nie tylko bazę naukową autora konieczną w procesie przygotowania książki, lecz jednocześnie zainteresowanych wątkami pobocznymi odsyła do bardziej szczegółowych opracowań. Sięgnięcie zatem po omówioną publikację może stanowić cenną pomoc tak w nauczaniu studentów teologii, jak i w indywidualnym pogłębieniu wiedzy teologicznej z zakresu biblistyki.

Ks. BOGDAN PONIŻY
Poznań